

KAKUK

Visszaemlékezés

Írta: Halis István

Zsiga-névnapot tartottunk május másodikán. A névnapot ünneplő gazdának parancsolatjára már a lakoma kezdetén elzárták a kaput, s így történt, hogy csak reggeli négy óra tájban sikerült elszőknöm, akkor is a megvesztegetett kapus segítségével.

Csendes ballagás közben későn vettem észre a régen nem látott májusi hajnal csodaszépségét; de a mint észrevettem, rögtön megelevenedett a multságban elgyötört testem, és a megújhódó természet varázsa kicsalt a közeli erdőbe, anélkül, hogy akartam volna.

A harmatos fák alatt jártomban olyan könnyűvé lőn testem-lelkem, mintha most is fiatal gyerek volnék még. A mindenséget betöltő ragyogás, a madárfütty és friss levegő azokat az időket hozták emlékezetembe, melyeket régen eltemetett a hivatalszobának pora. S mikor a távoli fákról az a régi ismerős szó köszöntött; „kakuk-kakuk”, akkor oly élénken fölrajzoltak előttem gyerekkorom örömei, hogy megindultságom miatt behunytam szemeimet. Mert *akkor* el nem mulasztottam egyetlenegy alkalmat, hogy jövődő éveimet a kakuk-kiáltásokból meg nem állapítottam volna, sőt a kakukszó provokálása által esztendőim számát meg nem szaporítottam volna.

Az egyik emlékhez láncszemek gyanánt kapcsolódnak a többiek. Magam előtt látom diákkoromat, mikor a tavasz kinyíltával az erdőben csatangoltam minden vakációs napon. A csatangolásokból rendszerint az éhség kergetett haza, és tépett ruhában, elfáradva, néha esőázottan állítottam be édes anyámhoz, mikor az anyai gondoskodás „szülőszomorító, könyvkerülő, ruharézmán” kijelentések között elemózsiával sietett megtömní az éhes diákot.

Valami foglalkozásom mindig akadt az erdőben. Madarak fészket kutattam, mókus után szaladgáltam. A hol piros eper nevetett rám, ott beléhasaltam a fűbe: jaj, de milyen gyönyörűség volt azt az illatos gyümölcsöt szájjal leharapni a száráról, és csak akkor nyújtani utána kezemet nagy lustán, ha semmiképen se lehetett *amúgy* hozzáférni.

Egyszer annyira kedvezett a szerencse, hogy eleven kígyót tudtam fogni. Gyönyörű kis barna állat volt. A közönséges kígyó könnyen szelídíthető: hazáig ez is megszelídült egészen. Karcsú testét kedveskedve simogattam, ő pedig hízelegve, simán csúszott karomon föl-alá, remegő nyelvét ki-kinyújtogatva. Imperátori méltósággal mutattam be a kedves állatocskát anyámnak. Hanem erre elszakadt az elszakadhatlannak tartott anyai türelem és nagyhirtelenséggel kellett szégyenszemre elfutnom az anyai látóhatáron túleső bátorságos helyre, miközben jól hallottam, hogy Patkó Pistát és Sobri Jóskát magasabb polcra teszi édes anyám becsület dolgában, mint ahol én voltam.

Hej gyerekek, akkor volt ám a diáknak finom élete!

Október hónapban kezdődött a *beíratás*. Hogy ne szomorkodjunk: a beíratási aktushoz új ruhába öltöztettek bennünket, melyen annyi volt a ragyogó pityke, hogy örömben alig tudtunk megállni fickándozás nélkül a nagyhatalmú direktor úr előtt. Milyen gombozás vár ránk, mihelyt levághatjuk az új ruháról a fényes darabokat!

Tanulni nem volt szokás és így az iskolázás csupa multság volt. Úgy éltünk, mint a kakukfiak: csak ettünk és verekedtünk.

Legfőbb kötelességünk volt megmenteni a hazát. Ezt már a beíratás után rögtön megtettük olyképpen, hogy a kétféjű madarakat művészileg kivagdaltuk könyveink címlapjáról.

Aztán következett a *törvény-olvasás*; ez alkalommal hirdették ki a két hétig tartó szüreti vakációt, a mi fölött annyira örültünk, hogy a fölolvastott törvényekből semmit se jegyeztünk meg magunknak.

A *mi* szüretünk abból állott, hogy pusztítottuk a szőlőt, dobáltuk a gyümölcsöt, lehevertük a füvet, lövöldöztünk olyan pisztolyokkal, melyeket nagy agyafúrtság mellett csináltunk lyukas kulcsokból. (A rendes pisztolyok a policájnál voltak.)

Közben háborúst játszottunk.

(Úgy bizony, Muki, háborúztunk! És most nagy nevetethetném támad, ha elgondolom, hogyan dugdossa majd előled ezt az újságot édes anyád, mert minden haszontalan firkálást végig szoktál betűzni, te túlrejt és mégis éretlen fiú, s e miatt attól fél édes anyád, hogy ezt is elolvasod és kedvet kapsz kék foltok árán megerősíteni gyöngé izmaidat az általad rendezendő gyerek-ütközetekben. Ingyenvaló félelem! Úgysem verekedhetnél, mert ehhez társak kellene, pedig most nincsenek játszó gyerekek.)

A háborúban mindenikünk magyar huszár akart lenni, s az ütközet megkezdése előtt olyan verekedést rendeztünk annak tisztába hozása végett, hogy ki legyen német, amely magánál a háborúnál is többet ért. Sőt, ha fejünk beverése mellett győztünk: úgy lenéztük a megvert sereget, mintha fejünkkel az égig érnének. Csakhogy ilyenkor különféle ravasz módokon el kellett titkolnunk otthon a kapott folytonossághiányokat és daganatokat, mert fölfedeztetés esetén még egy ütközetet kellett végig harcolnunk a papával, részünkről – fájdalom – mindig dicstelenül.

Hát az öregek hogyan kényeztettek bennünket! Sohasem volt számunkra egyebük mosolygásnál. Akkor még tudtak nevetni az emberek! Afölött is örültek, ha elverték hadseregünket a szomszéd potentátok.

Szüret után meg éppen nem kellett tanulni. Igaz, hogy néha a tanító érintkezésbe hozott egy spanyolnádát a tudatlan discipulus poros nadrágjával, – de ilyen csekélységet akkor se vettünk föl, most pedig úgy tetszik nekem, mintha csupán kedveskedés okáért tette volna tanítónk.

Aztán privátába nem kellett járni, sőt madám se volt mellettünk, hogy francia szavakkal vexáljon.. Nem volt magyar miniszterünk se, a ki azon törte volna eszét,

hogyan lehet a diákat minél inkább megterhelni. Minket szigorú rendeletekkel akartak németté tenni. Az iskola volt a fészek, hol a magyar fiút németnek nevelik.

A szigorú rendeleteknek volt is eredménye: a diákság semmit sem tanult németül, sőt azt is eltagadta, mi ráragadt volna tanulás nélkül. Így nőtt fel az a nemzedék, mely máig se tud németül beszélni.

A német órákat nagy gaudium között tartottuk meg, mert ritkán volt szó a német nyelvről, hanem a legtöbbször szavaltunk: huszárokról, kik sírnak, üstökösről, *kinek* meg kell jelenni az égen, és több ilyen furcsaságokról.

Csodálatos világban éltünk. *Zsiványost* játszottunk legszívesebben, a futó betyár bírta szeretetünket s a zsandárt gyűlöltük lelkünk mélyéből. Alig merem fölemlíteni, hogy az egész vármegye nevetett örömében, mikor *Apátiban* a Steueramt pénztárat elrabolták a szegénylegények, – mert most magam előtt se tetszik valószínűnek ez a dolog.

Úgy június vége felé lehetett egyik csütörtökön. Éppen zshiványoztunk javában, mikor a sógorom közénk állított egy kocsival és a szőlőhegyre invitálta az összes zshiványokat a zsandárokkal együtt. Nem akartunk elmenni, visszatartott a pompás játék. Csakhogy a furfangos sógor tudta gyöngéinket: azt ígérte, hogy a szőlőhegyen fölülhetünk a *Csillagra* meg a *Bujdosóra*. Micsoda? – egy pillantás alatt egymás hátán voltunk a kocsikasban; azzal a biztatással, hogy lóra ülhetünk, kicsalhattak volna bennünket a világból.

Volt lovagolás a szőlőben! Persze, csak úgy szőrén ültünk lóra, mert nyereg nem volt. De a nyereghiány nem tett különbséget, mert a ló éppen úgy *megcsikózott* alattunk, mintha nyeregben ültünk volna. Sohase történt kutya bajunk sem.

(Ezer szerencséd Muki, hogy nem mersz lóra ülni, mert ha egyszer leesnél: édes anyád még az orrod se engedné kidugni a dunyha alul két hétig.)

A szőlőben munkálkodtak valamit. Nem tudom, hogy saraboltak-e vagy szőlővesszőt kötöztek, – de arra emlékszem, hogy a munkásoknak is ott volt egy sereg apró gyermeke. Akkor t. i. a munkásember magával hozta a szőlőbe az egész családját, a felnőttek dolgoztak, a gyermekek hancúroztak. Különben sem tekintették másnak a szőlőmunkát, mint mulatságnak.

Hanem azért a gyermekeknek is hasznát vették, ha valami csellel munkába tudták fogni. Minket például imígyen fogtanak meg.

Éppen most rázta meg néhány munkás a cseresnyefákat és kezdték összeszedni a túlrejt nagyszemű *fekete cseresnyét* pálinkának.

Én a fák alatt fekszem és mód nélkül kacagok a fölött, hogyan csiklandozza hátamat a lehulló cseresnye-tömeg. Nini, mily gyönyörű piros foltok pingálódnak a ruhámra! Kár, hogy mindjárt akad megrontója a jó mulatságnak. „Pista, te is szedj cseresnyét”, – szólított meg a nevetőszemű sógor, – „egy hatost fizetek egy kosárért.”

Fölugrottam, mintha puskából lőttek volna ki.

– Igazán?

– Ha mondom.

Szó nélkül fülön fogtam egy kosarat, alig néhány perc alatt színültig megtöltöttem cseresnyével – és a sógor elé cipelve kinyújtottam kezemet. „Hol a hatos?”

„Itt van!” mondja a sógor és mellényzsebéből kihalszott egy papiros hatost, miután figyelmeztetett, hogy ilyen rögtön exequálni nem illő dolog.

(No, ezután nem kérem mindjárt a munkabért: tudok én böcsületet!)

Nem telik el öt perc: a gyerekek az egész; hegyhátról odafutnak. Mindenik cseresnyét akart szedni.

Nem oda Buda. Csak az állhat munkába, ki fogadást tesz, hogy nekem adja a munkabért. A pénzt összegyűjtjük, bemegyünk Kanizsára és veszünk egy igazi eleven szamarat. Van ott elég. Aki több hatost szolgál, többször ül a számaron. Milyen multság lesz ebből!

A sógor pedig kinevezett egyet közülünk számvevőnek és elment, azt mondva, meg kell nézmem a felső munkásokat. A csikók jó úton voltak már.

Mi pedig szedtük a cseresnyét túlságos szorgalommal. Annyi időnk se jutott, hogy összevezeshettünk volna a fölött, kiket fogunk megtisztelni a számar vezetésével.

Ha egy-egy gyerek megsokalta a munkát és ellenzéki hajlamokat árult el, a rögtöni elcsapással való fenyegetés újra engedelmes mamelukká tette. A számvevői hivatal alig győzte, annyi kosarat kellett jegyzékbe vennie.

Immáron két óráig dolgozhattunk. Mindig erősbödött a lázongók száma. Magam is nézegettem, hogy jön-e fizetni a sógor, mert a hivatalos statisztika szerint már tíz forint körül van a járandóságunk. Persze a számvevő szemet hunyt a félig töltött kosarak előtt.

Nem lehetett tovább kitartani: beszüntettem a munkát, az összes munkások kíséretében fölkerestem a sógort, és jegyzék átnyújtás mellett formuláztam követelésünket.

A sógor elcsudálkozott. Hogyan lehet ez? Hiszen igaz, hogy ő ígért egy hatost egy kosárért, de azt meg is fizette; többet nem ígért, tehát ezen alapon nem szabad tőle követelni, két kosárért két hatost, háromért három hatost és így tovább számtalan sok hatosokat.

Nem volt elég, hogy nem fizetett, hanem impertinens célzásokat is tett bizonyos diákra, ki az examenkor lázsiást kapott, pedig nem tud helyesen gondolkodni.

Le voltam pipálva. A számar-részvényesek lynchelése elől szöknie kellett a bank-alapító direktornak.

Mielőtt a kárvallottak magukhoz tértek volna megdöbbenésükből: én már a hegy éjszakai oldalán voltam, hol senki sem járt, és meglapultam a fűben egy óriási gesztenyefa alatt. Itt nem fognak megtalálni.

Valószínű, hogy öngyilkossá leszek, de tudatlanságomban nem jutott eszembe ily könnyű megoldás, mert az én időmbeli diáknak nem kellett mindent tudni, mint most kell. Pedig elkeseredett állapotban voltam. Fejemet kezeimre nyomtam és megfogadtam, hogy föl nem nézek az egész világért.

A kétségbeesés eme pillanataiban madárkiáltozások ütötték meg füleimet. Csak az Isten őrizett, hogy fogadásom megszegésével rögtön fel nem ugrottam. Elöttem, a ki megismertem a madarat röpködéséről, tolláról, fészkeről, tojásáról, füttyüléséről, jajgatásáról, (mert jajszava is van minden madárnak,) előttem ezek a hangok ismeretlenek voltak.

Először ritkán, később sűrűbben kiabáltak az ismeretlen madarak; sőt fölöttem is röpködtek: tisztán hallottam figyelő füleimmel. Egyre nehezebbé lőn fogadásom megtartása. Nem, azért sem nézek föl. Minden kísértés kárba vesz.

Egyszer suhintást hallok és madárszárnynak súrolását érzem spenceremen. (Kedvedért, Muki, megmondom, hogy mi volt a spencer: zsarnokság elleni küzdelem pitykéekkel.) Fölkaptam fejemet, mielőtt tudatára jöttem volna, hogy megszegem fogadásomat.

Két madarat láttam röpködni köröttem, azok egyike érintett meg; formájukról és hamvas színükről azonnal megismertem bennük a kakukot. Mellettem ide-oda röpködtek, köröket írva a levegőben. Szünet nélkül háborgatták a sír széléről visszajött bankdirektort.

Néztem, néztem őket. Végre tűnődni kezdtem a tapasztaltak fölött. Mégis különös, hogy mindig itt röpködnek mellettem, holott rendesen messzire kerülnek az embert. Vakmerőséggel határos, milyen közel járnak hozzám: utóbb még az orromat is beütik, ha nem vigyázok. Aztán mirevaló az a szünetnélküli vészkiáltás, melyet csak a *fészekrakó* madarak hallatnak, ha veszély fenyegeti családjukat: hiszen a kakuknak nin csen családja, mert Hanák János (akkor használatos tankönyvíró) szerint – „hosszú ikü farkkal bír a kakuk és más madarak fészkébe rakja tojásait”.

Pedig ennek a kakukpárnak mégis fészke van a közelben valahol, akármit mond Hanák János. De hol keressem a fészket: fán, bokron, fűben vagy földszakadékban?

Megakadtam, nagy praxisom dacára. Végre (hivatalosan mondva), tekintettel a körülményekre, általam a következő határozat hozatott: „Emberek közé úgysem mehetvén, megvigyázlak kakuk, ha egy hétig kell is utánad leselkednem, hogy megtudjam miért bolondítasz engem!”

Mintha nem is ügyelnék a kakukra, fölkeltem, lesétáltam a szőlőhegy aljára, nagy kerüléssel visszajöttem és előbbi helyem közelében lefeküdtem egy lasponya-bokor mellé.

A két kakuk még mindig azon a tájon röpködött. Már nem jajgattak, tehát nem vették észre visszajöttömet. Rendesen a gesztenyefára repültek, miből megállapítottam, hogy ott van a félteni valójok: a fészek. Gondosabb megfigyelés után azt is láttam, hogy mindegyik visz valamit a csőrében, a mi csakis féreg lehetett, mert néha kivehettem, hogyan fickándozik.

Most már teljesen bizonyos voltam, hogy családjuk van, s az eledelt kicsinyeiknek hordják.

A ritka fölfedezésnek úgy megörültem, hogy a szamarat is elfelejtettem. Még egy darabig vigyáztam, jól megállapítottam, hogy melyik ágon kell lennie a

fészeknek, azután feszes nadrágomnak némi hátránya mellett fölmásztam a gesztenyefára.

Csakugyan ott találtam fészket is, kakukfiókat is. Mindakettő meglepett: a fészek azért, mert zöld mohával volt benőve, vagyis a kakukpár nem csinált új fészket, hanem egy már sok évvel azelőtt elhagyott madárfészket foglalt el; – a kakukfiu pedig azért, mert egyesegyedül volt a fészekben, holott nincsen madár, melynek családja egyetlen fiókból állana.

Annyira falánk volt az a majdnem teljesen meztelen kakukfiú, hogy mindig eltátotta száját eledelért és többször bekapta ujjaimat, mikor hozzányúltam.

A ritka madarat hamarjában zsebredugtam és megkezdtem a katabázist.

A visszavonulás közben megint meglepett valami: a kakuknak szeretete fia iránt. Mikor észrevette a kakukpár, hogy viszem a kicsinyüket, a szó szoros értelmében rám rohantak. Kiütötték kalapomat, csőreikkel vagdostak s kicsi híja, hogy le nem dobtak a fáról. A sok vétekekkel vádolt kakuknál erősebb szülői szeretetet találtam, mint más madaraknál. Máig is sajnálom, hogy szeretetük meg nem indított s vissza nem tettem a kakukfiút fészkébe, csakhogy a gyermek önzése nagyobb, mintsem megválni tudjon örömének tárgyától.

Alig értem földre, futottam az elhagyott pajtásokhoz. Arcom örömtől sugárzott és a kakukot magasra tartva kiabáltam: „Nézzetek ide, kakukmadarat fogtam, kakuk-kakuk!”

A hűtlenül elhagyott részvényesek hozzám özönlöttek, és bámulatukban elfelejtettek megverni. Azzal a ritka szerencsével kárpótoltam őket, hogy madaramat megsimogathatták, sőt némelyiknek azt is megengedtem, hogy kezébe foghassa.

Nyakig úsztam a társak irigysége fölötti gyönyörben. De a dicsőség csak addig tartott, míg Szántó Jóska elkiáltotta magát: „Nini, a madár dereka el van törve!”

Magamhoz ragadtam drága jószágomat és szem alá vettem. Csakugyan! olyan a háta, mintha valamikor eltört volna és a csont rosszul forradt volna össze; akkora lyuk volt rajta, hogy az ujjam hegye belefért.

A fölfedezés lesújtott. Akkor még nem tudtam, hogy minden kakukfinak olyan háta van; Hanák János se tudta.

A kakukot majdnem elajándékoztam bosszúságomban, ha vissza nem tart az a gondolat, hogy nem szabad értéktelennek föltüntetni madaramat, mert ez esetben a füstbement számárvásárlásért rögtön interpellálnak és bosszantanak. Azt mondtam tehát, hogy éppen az teszi becsesebbé más madaraknál, mert törött háta van. Egész nap tüntetőleg dédelgettem a kakukot és sikerült a gyerekek bámulását ébrentartani, kik kitüntetésnek vették, ha ennivalót hozhattak madaramnak.

Este hazavittem. Puha fészket csináltam számára egy szakasztóban és napról-napra fokozódó gyönyörűséggel nevelgettem. Mielőtt iskolába mentem, sohase felejtettem el szigorúan meghagyni, hogy amíg én a tudományt szedem magamba, addig a kakukot ellássák ennivalóval, mert másképp valami borzasztó dolgot fogok művelni.

így ment néhány hétig. A madár fejlődött szépen. Alig jött ki a *pálczás tolla*, már olyan fürge volt, hogy folyton vigyáznunk kellett reá, nehogy kiszökjék a konyhából, a hol szakasztója állott. Megevett az a madár mindenfélét: főtt húst, nyers húst, tésztát, gyümölcsöt, férget, bogarat. Megetettünk vele mácsikot majd egy tányérral és még mindig tátotta száját eledelért. Nem csoda, ha néha azt mondta édes anyám: „Megeesz bennünket ez az ördög madara”.

Az ördög madara evett, míg megtollasodott, akkor elröpült és sohase jött vissza többé, miként eltűnt és nem jön vissza ifjúságom.